

Súdna moc III. – ústavné súdnictvo

Lucia Berdisová, Ústavné právo II

funkcia ústavného súdnictva a modely ochrany ústavnosti, kreácia Ústavného súdu SR, pôsobnosť a právomoci Ústavného súdu SR

Právna úprava (ústavný základ):

Čl. 124

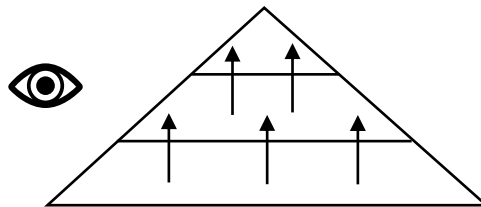
Ústavný súd Slovenskej republiky je nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti.

1. Prečo potrebujeme ústavné súdnictvo?

Krátka odpoveď na túto otázku by mohla byť: Lebo ústavu treba chrániť aj proti zákonodarcovi (ľudu v parlamente), vláde a aj proti súdom samotným. Diskutovať môžeme o tom, či a kto má chrániť ústavu pred ústavodarcom, čím sa dostávame k nálezu ústavného súdu PL. ÚS 24/2014 (tzv. sudcovské previerky). Pointou ústavného súdnictva tak je:

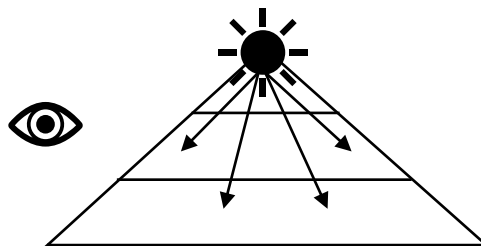
1. ochrana kompatibility právneho poriadku

V tomto videní v situácii, keď prijmeme hierarchické postavenie právnych predpisov na čele s ústavou, prijímame aj to, že niekto túto hierarchiu a kompatibilitu jednotlivých vrstiev bude chrániť. A z rozumných dôvod to má byť ústavné súdnictvo. **Pozerať** sa tak na to, že predpisy **nižšej právnej sily musia byť v súlade s predpismi vyššej právnej sily**, aby hierarchia prehľadne fungovala a my sme sa vedeli takpovediac zariadiť.

2. ochrana hodnôt ústavy

V tomto videní sa zameriavame na to, že hierarchické postavenie právnych predpisov s ústavou na čele má zabezpečiť, aby sa v celom právnom poriadku, teda aj v podústavnom práve realizovali hodnoty ústavy. Preto potom **ústavu vnímame ako zdroj hodnôt, ktoré prežarujú** (termín prebral český ústavný súd od nemeckého ústavného súdu) „dole“ **do tzv. jednoduchého práva**. V tomto videní ústavné súdnictvo zabezpečuje nielen kompatibilitu, ale hlavne hodnotovosť právneho poriadku. Kľúčovými hodnotami v demokracii sú **sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť**.

Tiež môžeme rozmýšľať nad tým, kto je napokon posledným ochrancom ústavnosti. Profesor Holländer by zrejme argumentoval, že ústavný súd. Doc. Procházka by zrejme tvrdil, že napokon občianska spoločnosť. V istom zmysle však ústavný súd, na to, aby mohol plniť svoju funkciu, musí mať dôveru spoločnosti.

1.2. Ako mimo pohľadu len na právne normy, možno vymedziť funkcie ústavného súdnictva?

- promovanie ústavy ako základného prameňa regulujúceho výkon verejnej moci
- hrádza proti prílišnej expanzii verejnej moci, lebo inak by mala navrch oproti občanom
- ochrana menšín pred väčšinami: O ústavných súdoch sa hovorí ako o protiväčšinových orgánoch, preto merítkom ich skutočného fungovanie nemôže byť výlučne ich popularita.)
- záväzné interpretovanie ústavy: „Nie sme poslední, lebo máme pravdu. Máme pravdu, lebo sme poslední.“ sudca Najvyššieho súdu USA, R.H. Jackson a aj odlišné Mészáros v PL. ÚS 45/2015. V právnom štáte musí byť niekto, kto má posledné slovo v istých otázkach, lebo spor nemôže trvať do nekonečna.

2. Aké rôzne modely ústavného súdnictva poznáme? Existuje v každej krajine ústavný súd?

Ústavné súdnictvo sa vyvinulo inak na kontinente, inak vo Veľkej Británii a inak v USA, ak hovoríme o modeloch v západnom svete. Existuje však množstvo veľmi inšpiratívnych súdov aj mimo Európy a USA. Zaujímavé sú napríklad ústavné súdy Izraela, Juhoafrickej republiky, či Indie.

Na západe sa však typicky hovorí o týchto modeloch:

1. americkom

V tomto type sú ochrancom ústavnosti **paralelne všeobecné súdy tak aj najvyššie súdy štátov a na federálnej úrovni Najvyšší súd USA**. Všeobecné súdy môžu **neaplikovať predpis**, ktorý pokladajú za rozporný s ústavou. Jednoducho ho nepoužijú pri rozhodovaní. Naše všeobecné súdy sa naopak musia v prípade, ak majú podľa ich názoru aplikovať predpis nesúladný s ústavou, obrátiť na ústavný súd s tým, aby konštatoval nesúlad takého predpisu s ústavou. Až potom neústavný predpis neaplikujú (čl. 144 ods. 2 ústavy). **Najvyšší súd USA predpisy môže aj zrušiť**, podobne ako náš ústavný súd. Ten náš však konštatuje iba nesúlad predpisu a ústava reguluje následky takého rozhodnutia.

Najvyšší súd USA túto právomoc dotvoril, explicitne ju totiž v ústave USA nemal, a to začiatkom devätnásteho storočia vo veci Marbury v. Madison. V ňom išlo o odovzdanie poverenia sudcom zvoleným „starým“ prezidentom. Nová administratíva tieto poverenia nedala všetkým sudcom, jeden z nich sa teda sťažoval na Najvyššom súde. Súd mu prisvedčil, že je pravdou, že poverenie mal dostať, ale zároveň zrušil právny základ svojej právomoci túto vec vôbec rozhodovať. Právomoc daný typ veci rozhodnúť mu totiž podľa neho dával zákon, ktorý bol ale v rozpore s ústavou. Následne ale desiatky rokov Najvyšší súd USA túto právomoc nepoužil.

2. britskom

V Británii prevláda veľký rešpekt k parlamentu a aj z iných dôvod je ochrana ústavnosti zákonov len slabá. Ide **skôr akúsi diskusiu** medzi Najvyšším súdom UK a parlamentom v rámci ktorej môže najvyšší súd **deklarovať nesúlad** (declaration of incompatibility) zákona s ústavou alebo katalógom ľudských práv (Human Rights Act), ale nie zákon zrušiť. Zákonodarca sa potom len rozhodnutím NS UK musí zaoberať. Predpisy exekutívy môžu neaplikovať aj všeobecné súdy.

3. kontinentálnom

Pre kontinent je v rámci súdnej ochrany ústavnosti typický skôr vznik jedného centralizovaného orgánu – ústavného súdu, ktorý sa bude zaoberať len touto činnosťou. Posudzovanie súladu predpisov je totiž okrem iného inou aktivitou, než ktorú bežne robia všeobecné súdy. Posudzovať súlad normy s normou (súlad predpisov) je iné než subsumovať fakty pod normu (rozhodovanie ne/sporovej agendy a trestných vecí). Zároveň, ak o takých otázkach rozhoduje len jeden orgán, budeme mať konzistentnejšiu judikatúru, a tak aj väčšiu právnu istotu.

Taktiež, posudzovať to, či osobe bolo zo strany verejnej moci zasiahnuté do ústavných práv, napr. či všeobecný súd neporušil jej práva, je niečo iné ako rozhodovať o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu súdu. **Ústavné súdnictvo nie je ďalšou odvolacou inštanciou všeobecného súdnictva**. Tendenciu toto neprenášať do praxe majú často sudcovia všeobecných súdov, keď sa stanú ústavnými sudcami.

3. Kreácia Ústavného súdu SR

Právna úprava (ústavný základ):

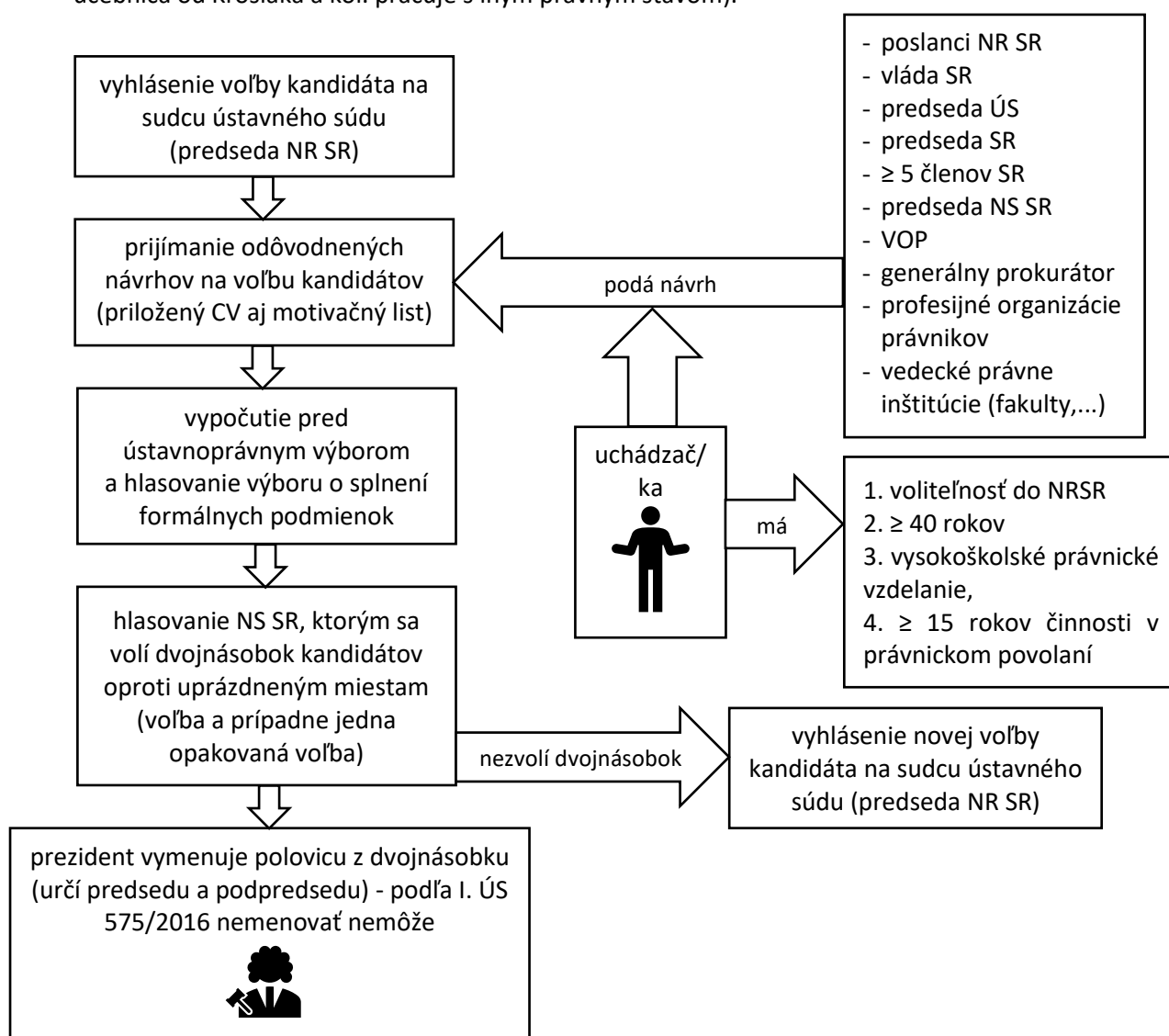
Čl. 134

(1) Ústavný súd sa skladá z trinástich sudcov.

(2) Sudcov ústavného súdu vymenúva na návrh Národnej rady Slovenskej republiky na dvanásť rokov prezident Slovenskej republiky. Národná rada Slovenskej republiky navrhuje dvojnásobný počet kandidátov na sudcov, ktorých má prezident Slovenskej republiky vymenovať.

(3) Za sudcu ústavného súdu môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný do Národnej rady Slovenskej republiky, dosiahol vek 40 rokov, má vysokoškolské právnické vzdelanie a je najmenej 15 rokov činný v právnickom povolání. Tá istá osoba nemôže byť opakovane vymenovaná za sudcu ústavného súdu.

Voľba v NR SR je upravená v § 115, § 116 a § 116a zákona o rokovacom poriadku NR SR, a je prednastavená ako verejná s vypočutím v ústavnoprávnom výbore, ktoré sa audiovizuálne prenáša. Podávanie návrhov na kandidáta je upravená v § 15 zákona o ústavnom súde (č. 314/2018 Z.z., pozor, učebnica od Krošlák a kol. pracuje s iným právnym stavom).

V rámci ostatnej voľby vznikla ak otázka výkladu 15 ročnej praxe v právnickom povolání (R. Fico). NR SR v minulosti prijala uznesením výklad, že ide o prax, v ktorej sa vyžaduje právnické vzdelanie. Sama ho ale neuplatňovala už v minulosti (napr. voľba Brňáka). Toto kritérium vyzerá rozumne, ale vylučuje mnoho právnikov a právničiek pôsobiach v neziskových organizáciách.

4. Pôsobnosť a právomoci Ústavného súdu SR

4.1. A začína konanie na ústavnom súde?

- na návrh (typicky),
- ex offio (prieskum súladu uznesenia NR SR rušiaceho amnestiu alebo milosť)

Návrh môže podľa typu konania podať:

- $\geq 1/5$ poslancov NR SR (konanie o súlade právnych predpisov, v zásade ide o opozíciu)
- prezident SR (nie je podmienkou zákon pred napadnutím v konaní o súlade zákon vetovať, prezident iniciuje aj konanie o súlade predmetu referenda s ústavou, aj konanie o súlade dojednanej medzinárodnej zmluvy a iné)
- vláda SR (veľmi raritne, súlad napadla napr. v prípade antidiskriminačného zákona, vláda nepotrebuje predpis napádať, lebo ho vie sama typicky zmeniť, ak jej návrh podporia koalíční poslanci a poslankyne, vláda iniciuje aj iné konania)
- súd (v konaní o súlade právnych predpisov, ak má v rozhodovaní použiť predpis, ktorý je podľa neho nesúladný s ústavou, konanie ale musí prerušiť)
- generálny prokurátor (najmä konanie o súlade právnych predpisov)
- predseda Súdnej rady SR (konanie o súlade právnych predpisov, ale iba ak ide o predpisy týkajúce sa súdnictva)
- VOP (konanie o súlade právnych predpisov, ak ohrozujú základné práva a slobody)
- NKÚ a ten, kto namieta jeho pôsobnosť (v kompetenčných sporoch)
- Každý, teda aj fyzické aj právnické osoby, ktoré sa domnievajú, že ich práva boli porušené zásahom orgánu verejnej moci (v konaní o sťažnosti)
- iné subjekty, ktoré ustanovuje zákon, napr. neúspešný kandidát vo voľbách...

Návrh/podanie musí vo všeobecnosti obsahovať informáciu **kto ho robí, ktorej veci sa týka, čo sa ním sleduje, a podpis** (§ 39 ods. 3 zákona o ÚS). Podávateľ musí byť zastúpený advokátom s istými výnimkami. Predpokladom je, že v danom type konania je potrebná silná expertnosť.

4.2. Ako rozhoduje ústavný súd?

Niektoré veci rozhoduje **plénum, niektoré trojčlenné senáty**. Vec na prerokovanie pripravuje sudca spravodajca.

Je kľúčové podanie pripraviť tak, aby sa dostalo do štádia **meritórneho prerokovania** (teda na to, aby sa súd pozrel do podstaty veci). Aby sa tak stalo, je potrebné, aby podanie bolo skutočným návrhom na začatie konania, inak by súd podanie **odložil**. Zároveň, podanie musí prejsť **štádiom predbežného prerokovania**. V ňom sa zisťuje a to, či má ústavný súd právomoc vo veci vôbec konať (napr. či nekoná iný orgán a návrh je tak podaný predčasne), či je návrh prípustný (napr. či už vec nebola ústavným súdom rozhodnutá), či má návrh zákonné náležitosti, či je podaný v lehote (pri sťažnosti 2 mesiace), či je podaný oprávnenou osobou, alebo či nie je zjavne neopodstatnený (napr. namietaným konaním orgánu verejnej moci vôbec nemohlo dôjsť k porušeniu namietaného práva). Ak sa toto zistí, ÚS vec návrh **odmietne. Zamietnutie** návrhu existuje len vtedy, ak sa ÚS nevie dopracovať k väčšine hlasov pre akékoľvek rozhodnutie. Ak ÚS vec prijme na ďalšie konanie, vytyčuje aj ústne pojednávanie, ale účastníci môžu súhlasiť s upustením od neho. Vo veci veci rozhoduje ÚS **nálezom, uznesením** (typicky o procesných veciach ale aj pri výklade ústavy) alebo **rozsudkom** (obžaloba prezidenta).

Rozhodnutie ÚS odôvodňuje. Sudca alebo sudkyňa, ktorí nesúhlasia ani s výrokov ani s odôvodnením, môžu k rozhodnutiu priložiť odlišné stanovisko, ktoré sa volá v takomto prípade dissent. Ak nesúhlasia iba s odôvodnením, môžu priložiť tzv. konkurenčné odlišné stanovisko.

4.3. Aké právomoci ÚS má?

Ústavný súd má celú plejádu právomocí. V konaní o súlade predpisov môže napr. konštatovať nesúlad a predpis stratí účinnosť, ten kto ho prijal, ho môže opraviť, inak stratí aj platnosť. V konaní o výklade vykladá ústavu a ÚZ všeobecne záväzným spôsobom. V konaní o sťažnosti môže okrem konštatovanie porušenia práv aj prikázať orgánu nejako konať, napr. bezprieťahovo, môže zrušiť rozhodnutie orgánu a vec mu vrátiť, môže aj priznať primerané finančné zadostučinenie. ÚS napríklad môže aj vyhlásiť, že núdzový stav je vyhlásený protiústavne. Môže zrušiť výsledok volieb, ale aj vyhlásiť celé voľby za neplatné atď.